

Wim Daniëls

FAMILIE

ALFABET UITGEVERS

2021

INHOUD

Inleiding	7
1 Mater familias en pater familias	17
2 Ouders	25
3 Moeder, ma, mam, mams, mama	31
4 Kinderen	43
5 Dochter, zoon, xij	53
6 Broer en zus	61
7 Grootouders	73
8 Kleinkinderen	87
9 Tantes	95
10 Ooms	109

11	Nichten en neven	119
12	Zwager en zwagerin	129
13	Het zwarte schaap van de familie	133
14	Schoonouders	139
15	De ideale schoonzoon/-dochter	145
16	Weduwen, weduwnaars en wezen	153
17	De samengestelde familie	161
18	Het raadselnichtje en andere onechte familieleden	167
19	Soorten families	175
20	Grote families	187
21	Familienamen	195
22	Familiegeheimen	205
23	Familiedrama's	211
24	Van je familie moet je het (maar) hebben	217
25	Familietaal	223
26	Uitgestorven families	229
	Tekstverantwoording	235
	Beeldverantwoording	237

INLEIDING

Een op-en-top familieman ben ik niet en familieziek ben ik al helemaal niet. Maar ik vind families wel bijzonder interessant: hoe ze zijn samengesteld en zich vertakken, wat de wortels ervan zijn, hoe ze aan hun naam zijn gekomen, hoe familieleden zich vastklampen aan elkaar, elkaar juist de tent uit vechten, plichtmatig de contacten met elkaar onderhouden of elkaar als in een eb-en-vloedbeweging afstoten en aantrekken.

Mijn eigen familie, dat wil zeggen het gezin waaruit ik kom, heeft zes kinderen geteld, van wie ik er twee nooit gekend heb. Ze waren al gestorven voordat ik werd geboren. Inmiddels zijn er ook twee anderen overleden.

Er zijn er nu, op het moment dat ik dit schrijf – zomer 2021 – dus nog twee over: mijn oudste broer en ik. Ik ben de jongste thuis, geboren in 1954.

Het gezin waarin ik opgroeide aan tafel rond 1956, met direct naast mijn moeder mijn broer Henk. Op de rug gezien mijn zus Mieke en mijn broer Rini. Ikzelf zit bij mijn vader op schoot.

Mijn ouders zijn al een tijdje dood. Mijn moeder is 95 geworden, mijn vader 81. Ze waren van 1911 en 1913. Ze trouwden in 1942 op een barkoude februaridag, die gevolgd werd door een nog veel koudere februarinacht, waardoor het water in de kruik bij mijn ouders in bed tijdens de huwelijksnacht bevroor. Kom daar tegenwoordig nog maar eens om.

De ouders van mijn ouders, die mijn oma's en opa's

hadden moeten zijn, heb ik nooit gekend. Mijn vader heeft zijn eigen vader zelfs nooit gekend. Die stierf kort na zijn geboorte. En zijn moeder werd ook niet erg oud. De ouders van mijn moeder bereikten voor de tijd waarin ze leefden een redelijk normale leeftijd, maar toch waren ze al overleden toen ik werd geboren, omdat mijn moeder mij op tamelijk late leeftijd kreeg; ze was al een eind over de veertig. Van mijn vaderskant had ik twee tantes, de zussen van mijn vader. De ene kreeg als getrouwde vrouw vier kinderen, de andere vijf. Mijn vader heeft ook wel broers gehad, maar die overleden op heel jonge leeftijd; onder hen een tweelingbroer van mijn vader.

Mijn moeder had twee zussen en een broer. Eén zus bleef kinderloos; de andere zus baarde elf kinderen; en de broer kreeg één kind, een jongen, net als ik een Wim, een vernoeming naar de vader van mijn moeder. Heel uitgebreid is mijn familie niet, al heeft die ene zus van mijn moeder met haar elf kinderen toch wel een flinke duits in het zakje gedaan.

Zelf heb ik samen met mijn vrouw twee kinderen, een jongen en een meisje, die inmiddels al ruimschoots volwassen zijn. Zijzelf hebben nog geen kinderen.

Dat is het in al zijn bondigheid. Over sommige familierelaties van mezelf kom ik verderop in het boek nog iets uitgebreider te spreken, want zo gemakkelijk wil ik me er niet van afmaken. Dat kan in feite ook niet bij zoiets als familie, die immers je leven lang meegaat,

zoals de dichter Gerrit Achterberg in zijn gedicht ‘Bruiloft’ schreef: ‘Familie duurt een mensenleven lang.’ Dat klinkt misschien niet heel familiaal; eerder alsof je met je familie opgescheept zit en er nooit vanaf kunt komen, terwijl je dat misschien wel zou willen. Toch is dat niet wat Achterberg met zijn dichtregel beoogde te zeggen, denk ik. Het personage over wie het gedicht gaat – laat ik ervan uitgaan dat het Achterberg zelf is geweest – is te gast op een bruiloftsfeest van een familielid. Als hij ’s avonds enigszins beschouwend zit rond te kijken naar wat er allemaal gaande is en wie er allemaal op het feest zijn, komt hij tot het besef dat je familie een continu proces is, almaar bezig het leven door te geven en de familie in stand te houden:

*Familie duurt een mensenleven lang.
Door deze avond trekt het grote telen
waaraan wij zijn te danken, stuk voor stuk.*

Het zijn een paar regels uit het gedicht. ‘Telen’ betekent hier ‘kweken’, ‘doen groeien’, ‘voor nageslacht zorgen’.

In plaats van dat familie een mensenleven lang duurt, had Achterberg ook kunnen schrijven dat familie eeuwenlang of zelfs een eeuwigheid duurt; dat de wortels – als we de familie als een familie(stam)boom zien – oneindig de diepte in gaan en dat de vertakkingen van de boom zich blijven vertakken. Iedereen heeft ouders, grootouders, betovergrootouders. En die betovergroot-

ouders hebben zelf ook weer ouders, grootouders en betovergrootouders gehad, enzovoort. Neem er dan nog de vrijwel altijd aanwezige tantes, ooms, nichten en neven, achternichten en achterneven van iedereen bij en je hebt een kolossale familieboom. Als je je erin verdiept, kun je er versteld van staan wie er allemaal familie van je zijn. De Amerikaanse schrijver A.J. Jacobs drukte het in zijn boek *It's All Relative: Adventures Up and Down the World's Family Tree* (2017) zo uit:

Barack Obama is my fifth-great aunt's husband's father's wife's seventh-great nephew.

En dat was niet als een geintje bedoeld. Of misschien wel een beetje, maar het was tegelijkertijd ook waar of het zou waar kunnen zijn.

In dit boek ga ik niet betogen dat je jezelf een plaatsje moet geven in de wereldfamielieboom, al kan het best aardig zijn om dat te proberen. Ik beperk me hier tot de traditionele invulling van het begrip 'familie'. Die invulling is op zich al ingewikkeld genoeg en net zo goed buitengewoon interessant.

Als mensen het over hun familie hebben, bedoelen ze daarmee meestal hun bloedverwanten en de mensen die een vaste relatie met die bloedverwanten hebben. Er is enerzijds sprake van bloedverwantschap als het gaat om twee personen van wie de ene van de andere afstamt, bij-

voorbeeld ouder-dochter. Dat is bloedverwantschap ‘in de rechte lijn’.

Anderzijds is er ook bloedverwantschap ‘in de zijlijn’. Dan gaat het om twee personen die een gemeenschappelijke voorouder hebben, bijvoorbeeld een zus en een broer.

Bloedverwantschap hoeft evenwel niet uitsluitend biologisch bepaald te zijn. Ook in geval van adoptie, erkenning en gerechtelijke vaststelling van het vaderschap spreken we van bloedverwantschap. Er is dan vrijwel nooit sprake van een daadwerkelijke bloedlijn, maar van een symbolische.

Bloedverwantschap heet ook wel ‘maagschap’. ‘Maag’ is een oud woord voor bloedverwant. Het komt in verbasterde vorm voor in de uitdrukking ‘met man en macht’; dat ‘macht’ is eigenlijk ‘maag’.

Bloedverwantschap wordt ingedeeld in graden. Die gradenindeling ziet er zo uit:

EERSTE GRAAD

- ouders
- kinderen

TWEEDE GRAAD

- grootouders
- kleinkinderen
- zussen en broers

DERDE GRAAD

- overgrootouders

- achterkleinkinderen
- nichten en neven (kinderen van zussen of broers)
- tantes en ooms (zussen of broers van de ouders)

VIERDE GRAAD

- betovergrootouders
- achternichten en achterneven (kleinkinderen van zussen of broers)
- kinderen van zussen of broers van de ouders; ook ‘nichten en neven’ genoemd
- oudtantes en oudooms (tantes en ooms van de ouders)

Een familie die is opgedeeld in vier (of nog meer) graden wordt de ‘uitgebreide familie’ of ‘complexe familie’ genoemd, omdat het meestal om flink wat personen gaat. Veel mensen gebruiken het woord ‘familie’ echter ook voor het gezin zonder meer: ouders en kinderen. Bij zo’n ingeperkte opvatting van familie hoort het begrip ‘kernfamilie’. Een kernfamilie, zou je kunnen zeggen, past in een familieauto; voor een uitgebreide familie heb je een bus nodig.

Tussen de uitgebreide familie en de kernfamilie zitten, enigszins losgezongen van de gradenindeling, nog diverse varianten, zoals de driegeratiefamilie, een familiesamenstelling die bestaat uit kinderen, ouders en grootouders die samen onder één dak wonen. Verder is er bijvoorbeeld de samengestelde familie, ook wel ‘patch-

workfamilie' genoemd, waarbij iemand die gescheiden is en kinderen heeft, gaat samenwonen of trouwen met iemand die ook gescheiden is en ook kinderen heeft. En zo zijn er nog meer varianten.

Sedert de achttiende eeuw wordt het woord 'familie' ook gebruikt bij de indeling van dieren en planten in verwante groepen. Van een leeuw zegt men bijvoorbeeld dat die behoort tot de familie van de katachtigen en een tulp wordt tot de familie van de lelieachtigen gerekend. Dieren- en plantenfamilies zijn veelal nog stukken uitgebreider dan mensenfamilies.

Ook op diverse andere terreinen wordt het woord 'familie' gebruikt om zaken te categoriseren, zoals bij wolken, die men onderscheidt in vier families: hoge wolken, middelhoge wolken, lage wolken en verticaal ontwikkelde wolken. Maar over de families van dieren, planten en wolken gaat het in dit boek niet. Hier wordt alles wat in traditionele zin tot de mensenfamilie behoort bij elkaar gebracht en geportretteerd, zowel wat de uitgebreide familie als de kernfamilie betreft. Alle familieleden komen aan bod: de mater en pater familias, de kinderen en kleinkinderen, ooms en tantes, neven en nichten, schoonmoeders en schoonvaders, enzovoort, al die mensen met wie je ten minste een leven lang verbonden bent.

De classificatie van de mens

Mensen behoren tot het domein van de meercelligen. Er is daarnaast maar één ander domein als het gaat om levende materie en dat is het domein van de eencelligen, waartoe bijvoorbeeld bacteriën behoren. Na de domeinindeling volgt de indeling in een rijk. De mens hoort thuis in het rijk van de dieren. Na het rijk komt de stam. De mens maakt deel uit van de stam van de chordadieren, de dieren met een chorda, een wervelkolom. Dan is er de klasse. In het geval van de mens is dat de klasse van de zoogdieren. Vervolgens komt de indeling in orden. De mens behoort tot de orde van de primaten, een woord dat ‘eersten’ betekent. En dan pas zijn we toe aan de familie. De mens maakt deel uit van de familie van de mensachtigen, zoals eveneens geldt voor de chimpansee, de gorilla, de bonobo en de orang-oetang. Voor familiebezoek kun je dus ook naar een dierentuin.